

SALLAI JÁNOS:
„Vasfüggöny” a magyar államhatár mentén

Abstract

It was 20 years ago, that the iron curtain was demolished and the citizens of the DDR were released. With this action we greatly assisted the union of the DDR and GDR, and the dissolution of the socialist community. The iron curtain was built at the beginning of the cold war after the Second World War. In 1960 the former mine field was changed to this electric alarm system, which was invented by the soviets. In 1988 the Hungarian world passport was established, which permitted the Hungarian citizens of free travel. It greatly reduced the significance of the iron curtain. Finally 1989 the iron curtain was demolished, which made it possible to bypass the wall of Berlin and later it lead to the release of the DDR citizens. The study presents the whole story from the mine fields through the demolition of the iron curtain and finally the release of DDR citizens.

Szónokyné Ancsin Gabriella tanárnővel az ismerkedésünk az államhatár, még pontosabban a magyar déli államhatár kutatásához kötődik. A magyar államhatárok kutatása hosszú ideig tabu téma volt, így a '90-es években viszonylatonként és korszakonként többen nagyon sok munkát végeztek el ahhoz, hogy mára kimondhatjuk, hogy lényegesen többet tudunk a XX. század egyik magyar katasztrófájáról, a trianoni békediktátumról, és annak következményeiről, a magyar államhatárokról. Különösen érdekesek a '90-es évek, amikor a trianoni következmények ismét a fókuszpontba kerültek és a déli határok mentén egy helyett 3 új szomszédos országunk lett. A déli határaink az ismert szocialista világrendszer belső zavarai folyamán erődrendszerre változott, majd az enyhülés következtében eltűntek az aknamezők, melyek helyett nyugaton, osztrák–magyar viszonylatban felépítettek az Elektromos Jelzőrendszert (EJR).

Az idén 20 éve, hogy a szocialista táborban elsőként Magyarországon felszedték az EJR-t, amely kaput nyitott a szocialista tábor falain, és az NDK összeomlásához vezetett. E gondolatok vezéreltek abban, hogy Szónokyné Ancsin Gabriella tanárnőnek e téma megjelentésével kívánjak minden jót 62. születésnapja alkalmából.

A vasfüggöny közgondolkodásban való megjelenése a II. világháború után a Winston Churchill fultoni (1946) beszédéhez kötődik, amikor is az angol politikus felismerve Európára váró jövőt kijelentette:

„A Baltikumtól Stettintől (Lengyelország: Szczećin) az Adriánál levő Triesztig vasfüggöny ereszkedett le, a kontinens teljes szélességében. E vonal mögött van Közép- és Kelet-Európa ősi államainak összes fővárosa. Varsó, Berlin, Prága, Bécs, Budapest, Belgrád, és Szófia mindezen híres városok, környező népességükkel abban fekszenek, amelyet szovjet szférának kell neveznem, és így vagy amúgy, de mind ki van téve nem csupán a szovjet befolyásnak, de egy igen erős és egyes esetekben fokozódó mértékű moszkvai ellenőrzésnek is.” Később az ismert történelmi események kapcsán Ausztriából kivonultak (1955) a szovjetek, Jugoszlávia pedig csak részben kötődött a szocialista táborhoz.

1949 sorsdöntő volt mind a magyar, mind a nemzetközi politikában. Ekkor alakult meg

* Dr. habil. ny. hőr. ezredes, címzetes főiskolai tanár – Kodolányis János Főiskola.

a NATO, és ekkora tehető, hogy a keleti és nyugati tömbök közötti válság elmélyült. Ennek lett a következménye az új magyar honvédelmi politika (hadseregfejlesztés), amely nem állt arányban a népgazdaság lehetőségeivel. Az akkor HM alárendeltségű Határőr csapatokat egymás után több alkalommal átszervezték, létszámát megemelték. Ugyanekkor Jugoszláviával elmérgesedett helyzet a déli határőr csapatok megerősítését eredményezte. Magasfigyelő rendszert építettek ki, **műszaki zárat raktak le**, (védelmi berendezéseket létesítettek) a határ mentén 50–100 méteres sávban letarolták a növényzetet. Gyakorlatilag a déli határt ez időben lezárták. Ezzel párhuzamosan a nyugati határon aknazárat telepítettek, azaz felhúzták a „**vasfüggönyt**” és erő átcsoportosítást hajtottak végre, ám ennek mértéke nem érte el a déli viszonylatot. A lerakott gyalogsági aknamező, és botló akadályrendszer, azaz vasfüggöny érthetően keleten és nyugaton egyaránt az érdeklődés középpontjába került, melyet igazol a Kanadában megjelenő magyar nyelvű Hadak Útján 1953-ban kiadott egyik száma. E szerint: *„Mi is a vasfüggöny? Nem más, mint a magyar határt nyugat felé hermetikusan elzáró akadályöv. Ez az akadályöv a következőképpen tagozódik, ha valaki belülről kifelé akarja a vasfüggönyt átlépni, akkor először a letarolt sávra bukkan...ezután következnek a jelzőrakéták sorozata...a rakétaövtől kb. 1 m távolságra következik az un. nyomsv. ...ezután újra egy letarolt földsv következik átlag 10 m szélességben...csak ezután következik a félelmetes drótakadály. Ez rendszerint kétsoros... A két drótsor közötti sávban vannak az aknák elhelyezve..Ezeket az aknákat még 1949–50-ben telepítették le.”*

A terepen a műszaki munkákat a Magyar Néphadsereg műszaki hadosztály 1. és 2. utászszázlójai kezdték meg. Először a magasfigyelőket (291darabot) állították fel az „*éles*” határ mentén, majd 1949 kora tavaszán megkezdték a drótakadályok építését. A terveknek megfelelően a 356 km-es osztrák határszakaszon valamint a 630 km jugoszláv határszakaszon hosszában egy- és kétsoros drótakadályt építettek ki. A határvédelem és akadályjellegének erősítése érdekében 1949-től a nyugati, 1950 nyaratól a déli szakaszon gyalogsági aknákból **aknamezőket telepítettek**. Az '50-es években megromlott jugoszláv-magyar viszony miatt a déli határ mentén az aknázár mellett kiépítettek egy erőd (védelmi) rendszert is, amelynek egyes elemei (bunker maradványok) ma is megtalálhatók a terepen.

Ezzel egy időben a magyar államhatár őrizetének szigorításában meghatározó szerepet játszott a Honvéd Határőrség 1950. január elsejével bekövetkezett Állam Védelmi Hatóság (ÁVH) alárendelése. A szovjet tanácsadók javaslatára eltávolították a tiszt állomány közel 50%-t és szinte valamennyi vezető beosztású tisztjét. Az 1950-re átalakított ÁVH Határőrségnél az alábbi jelentős változások következtek be:

- közös parancsnokságot hoztak létre a Belső Karhatalmi Parancsnoksággal;
- tovább növelték az erőösszpontosítást a déli és nyugati viszonylatban;
- 1000 fős létszámemelést hajtottak végre;
- erős, aktív határőr felderítő szolgálatot szerveztek;
- önálló kerület és zászlóalj parancsnokságokat hoztak létre;
- minden szinten kiépítették a politikai apparátust;
- zászlóalj és kerület szinten tartalék alegységeket és műszaki zárrendszer telepítésére, kiszolgálására szakalegységeket hoztak létre.

Az ÁVH Határőrségnek ebben az időben a következő műszaki-technikai berendezések álltak a rendelkezésre:

- **védelmi:** támpontok, tüzelőállások, lövészárkok-közlekedési árkokkal;
- **akadályok:** drótakadály, buktató drótakadály, spanyolbak, dróthenger, fatorlasz;
- **ellenőrző:** felszántott nyomsv;
- **figyelő:** magasfigyelők, rejtett figyelőpontok;
- **jelző:** rakéta, elektromos jelzőkészülékek (ÁVH Határőrizeti utasítás 1954).

Az 1956-os évet többszöri szervezetváltozás, módosítás jellemezte. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 1956 június 11-én kelt parancsa szerint: a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése, nemzetközi feszültség enyhítése, és az Osztrák Köztársasággal a viszony javítása érdekében a déli és nyugati viszonylatban felszedték az aknazárat.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsutasítást adott a magyar-osztrák határszakaszon a műszaki zár eltávolítására. A Minisztertanács határozata összhangban van Pártunk és Kormányunk, valamint a Szovjetunió és a szocialista tábor többi országainak külpolitikájával, amelynek alapja a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymásmellett élése, a nemzetközi feszültség enyhítése. A műszaki zár eltávolítása a Magyar Népköztársaság és az Osztrák Köztársaság viszonyának további megjavítását is célozza. A Minisztertanács határozatát a lakosság helyesléssel vette tudomásul.

(MNK Belügyminiszterének 45. sz. parancsa)

Ugyanebben az időszakban az alábbi utasítás kiadását követően a déli határövezet megszüntetésére is sor került.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 3185/III.12./1956. számú határozata alapján a határövezetet és a határövezetre vonatkozó szabályokat az alábbiak szerint módosítom.

1./ A 0390/1952. Bm. ü.c.s. számú utasítással létesített határövezetet a Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság határa mentén, Zala, Somogy, Baranya, Bács-Kiskun és Csongrád megyék területére vonatkozóan megszüntetem.

A nyugati határszakaszon a magyar belpolitikai élethatásának jeleit, már 1956 előtt észlelték a nagyszámú határsértők határterületen való megjelenésével.

A nyugati határszakaszon észlelt aktivitás 1955 november 15.-ig az 1954 évihez viszonyítva ugrásszerűen növekedett, amit bizonyít hogy 1954-ben 393 kifelé irányuló határsértés történt, míg 1955 évben ezidélgi 687 fő lett elfogva. Ugyan így növekedett a büntetlen határsértések száma is. 1954.-ben büntetlenül elhagyta Népköztársaságunk területét 89 fő, míg 1955. eddigi eltelt időszakában már 129 fő követett el büntetlen határsértést.

Mindez fokozódott 1956-ban amikor a belpolitikai feszültség már a Határőrség sor és hivatásos állomány körében is éreztette hatását, ám mindegyre az ÁVH Határőrség vezetése határozott intézkedéseket nem fogantatosított, magára hagyta a végrehajtókat. Ilyen előzmények után az őrsök, Forgalom Ellenőrző Pontok állománya, vezetése a rádióból és a menekülőktől szerzett információt a kialakult helyzetről. Egyes tisztek felkészületlensége, negatív szemlélete, gyávasága több esetben tragédiához vezetett. A kellő irányítás nélkül maradt határőralegységek a legkülönbözőbb módon reagáltak a politikai eseményekre. A kialakult helyzet tovább súlyosbodott a november 04-n megindult szovjet támadással, az ország fokozatos megszállásával. A nyugati határszakaszon sokszorosára nőtt az országot elhagyók száma. A határőrzés ez időre elvesztette jelentőségét, mivel szinte ellenőrizhetetlenül haladhattak át a határon a tömegek. A harcok után hatalomra került vezetés legfőbb figyelmét a fegyveres szervek újjászervezésére fordította. Létrehozta a Fegyveres Erők Minisztériumát, amelynek alárendeltségébe került a Határőrség. Az 1957. évre is a határ-

sértők nagy mozgása volt a jellemző. 1957 tavaszán a Fegyveres Erők Minisztériuma megszünt és újra a BM alárendeltségébe került a Határórség. Az országot továbbra is jelentős számban elhagyók mellett többen meggondolták magukat és visszatértek. A határon azonban továbbra is a kifelé irányulók nagy száma volt a jellemző, **akik visszatartására az osztrák határszakaszon újra letelepítették az aknazárat.**

Az 1949-ben letelepített, majd felszedett és 1957-től újra letelepített aknamező a nyugati határszakaszon sok áldozatot követelt. A határsávban mozgó vadakon kívül sok esetben határsértést megkísérlő személyek, illetve estenként járórok is áldozatul estek a felrobbanó gyalogsági aknáknak. Valószínűleg a nemzetközi helyzet enyhülése mellett a fentiek is szerepet játszottak abban, hogy az embertelen aknamezőt egy „humánusabb” rendszer váltsa fel.

A (MSZMP) Politikai Bizottság 1965. május 11-i határozata alapján 1965 augusztusától megkezdődött az aknamező felszedése és az elektromos jelzőrendszer megépítése, ami 1971-ben befejeződött.

Az újonnan letelepített elektromos jelzőrendszer (EJR) és az államhatár vonala közötti területen 33 lakott település „ragadt benn”, melyek lakosainak és a hozzájuk látogató állampolgárok a mozgása jelentősen korlátozásra került, csak a (zöld, vagy piros) **határsávi engedéllyel lehetett belépni** az így lezárt **határsávba.**

A műszakiak által szovjet mintára lerakott EJR-en „különböző változtatásokat hajtottunk végre annak érdekében, hogy alkalmazását eredményesebbé tegyük: így „bolgár lécer” szereltünk fel a kisvadak ellen; aláadás elleni akadályt építettünk; mindkét oldalon összefüggővé tettük a vadterelő kerítést; tetőfa biztosító hurkokat szereltünk fel stb. Erőfeszítéseink ellenére az EJR jelzéseinek döntő többsége nem határsértőtől ered (vadmozgás, időjárás viszonyok, technikai hiba stb.). A gyakori jelzés, a többször megszakított pihenő negatívan hat az állományra, növeli fizikai, pszichikai megterhelését, áttételesen károsítja egészségi állapotát.” (HÖR Központi Irattár, 0022/43/1987)

Az EJR-el őrzött nyugati határ határőrzését 4 (Csorna [majd Győr], Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg) kerületparancsnokság őrsői hajtották végre. A kerületparancsnokok éves parancsaiban a következőképpen intézkedtek a „vasfüggöny” által lezárt terület őrzésére:

A nyomás és az elektromos jelzőrendszer összefüggő ellenőrzését reggel kivilágosodás után és este sötétedés előtt technikai járókkal, egyéb esetekben - főleg ahol jelzés nélküli létküzdés várható - ki- és bevonuló vagy e célra vezényelt mozgó, gépkocsival megerősített járókkal hajtják végre. A hivatásos állomány az elektromos jelzőrendszer vonalát hetenként, a külső drótkerítést és határjeleket havonta egy esetben ellenőrizzék. A külső drótkerítés kisebb rongálódásait folyamatosan javítják ki. Biztosítsák az elektromos jelzőrendszer működőképességét, szervezzék meg a rendszeres karbantartást, javítást. Havarás esetén hozzanak létre hűnyomókat. Az állomány nyomolvasó készségét hetenként 2-3 esetben nyomolvasási gyakorlattal fejlesszék.

(Sopron 11. kerületparancsnok 1974. évi 01-es parancsa)

A kiadott parancs nap mint nap, fárasztó feladatokat rótt a személyállományra. Az EJR jelzését minden alkalommal ki kellett vizsgálni és folyamatosan biztosítani kellett a működést. Egy-egy határőr őrsön évente több. száz, illetve ezer jelzést is produkált a jelzőrendszer, ám ennek csak kis része származott személytől, azaz határsértőtől.

Az 1980-as években bekövetkezett hazai és nemzetközi politikai változások egyre job-

ban negatív megvilágításba helyezték a nyugati határszakaszon fennálló EJR-t. Mind a határőr szakmai vezetést, mind a helyi és országos pártvezetést foglalkoztatta az EJR sorsa.

„Az akkor már több mint 20 éves szerkezet össze-visszajelzett. Madarak, vadak és széllelkések akár naponta 3–4-szer is riasztották az ettől már kissé demoralizált állományt, így nyilvánvaló volt, hogy a vasfüggöny mind kevésbé felel meg a feladatnak, amire szánták.” (Szekely János Hör. OPK visszaemlékezése)

Az EJR a '80-es évek végére azonban nemcsak technikailag, hanem erkölcsileg is elavult. Az 1988-ban bevezetett világlátólevél szabad utazást biztosított a magyar állampolgárok számára, így az államhatár elválasztó szerepe jelentősen lecsökkent, az elfogott határsértők nemzetiségi összetételében 90% feletti volt a külföldiek aránya ezekben az években (főleg NDK, román állampolgárok).

Az erkölcsi és technikai elavulás mellett nyomós érvként szerepelt az EJR felszámolása mellett, hogy jelentős kiadással terhelte volna a felújítás és a fenntartás az államkasszát.

Az EJR sorsa az 1989 február 28-án megtartott MSZMP Politikai Bizottság ülésen végleg megpecsételődött. Az ülésre a Belügyminiszter által a Határőrségről, határőrizetről készített előterjesztés az **EJR fenntartását már határőrizeti szempontból sem tartotta indokoltnak**. Az ülésen készült jegyzőkönyv szerint a Pol. Biz. „Egyetért azzal, hogy a Határőrség a nyugati és a déli viszonylatban is az állampolgárookra vonatkozó korlátozó intézkedések megszüntetésével valósítja meg az államhatár eredményes őrzését. **Szükségesnek tartja a határsáv, a határvizekkel kapcsolatos korlátozások felszámolását, az elektromos jelzőrendszer megszüntetését és 1991. január 1-ig történő lebontását, nem tarja indokoltnak a nyomsáv fenntartását sem nyugati, sem déli viszonylatban.**” (OL 288.f 5/1054. öe. 5–7)

A MSZMP Politikai Bizottság ülését követően a BM Határőrségnél számoltak azzal, hogy a kormány az áprilisi ülésén foglalkozik az EJR lebontásával. A BM Határőrség Törzsfőnöke erre vonatkozó feladattervet dolgoztak ki, amely „**Feladatterv**” preambuluma szerint a Határőrségnek az alábbiakra számíthat:

- „az elektromos jelzőrendszer megszűnésével nem lesz technikai akadály a határ megközelítésének. A nyugati irány aktivitása várhatóan tovább növekszik.
- az összefüggő technikai jelzőrendszer hiányában, a magasabb egységek, alegységek előzetes intézkedési terveinek alapját képező információs rendszerrel számolhatunk,
- a határsáv nyugaton és délen történő megszüntetésével, a határ megközelítésében, sem magyar, sem külföldi számára nem lesz korlátozó jogszabály, növekedni fog az idegenforgalom. Szükség van a jogos feltartóztatások, előállítások lehetősége. Az elfogott tiltott határátlépési szándékának bizonyítása nehezebbé válik.
- minden valószínűség szerint szűkül a határterületi mélysége, a határőrség nyílt erőinek, eszközeinek alkalmazására a határvonaltól számított eddigieknél kisebb távolságon belül lesz lehetőség.
- az osztrák, jugoszláv határszakaszokon a nyomsáv megszűnik, az események regisztrálására nem lesz lehetőség,
- a határsáv, a határvízi korlátozások teljes megszűnésével számolni kell a turizmus növekedésével, új fürdőhelyek, kirándulóhelyek, üdülőterületek kialakulásával, a horgászok, halászok nagyobb számú megjelenésével, különösen a Fertő-tó, a Mura és a Dráva térségben.
- a különböző korlátozások megszűnése után az állampolgárok jogosultak bármilyen nem bűnös szándékkal az államhatár közelében tartózkodni. Ezért számolni kell a határrend sértések számának növekedésével, árucsempészet kialakulásával, az osztrák és jugoszláv viszonylatban is.

- az új módon jelentkező feladatokat a jelenlegi létszámmal és anyagi-, technikai biztosítási feltételekkel kell megoldani.” (Feladatterv az EJR határsáv, nyomsvá felszámolására, új határőrizeti rendszer kidolgozására BM Hőr. TÖF. 1989. március

A **„Feladatterv”** végrehajtására a felgyorsult politikai élet eseményei miatt kevés idő jutott. A preambulumban leírtakból jó kitűnik, hogy a BM Határőrség vezetése jól átlátta a helyzetet és gyorsan operatívan döntött az EJR felszámolásával és az azt követező helyzet kezelésével kapcsolatosan. Ismerve az események lefolyását megállapítható, hogy az előre jelzett, várható nehézségek bekövetkeztek, és nagy nyomást gyakoroltak mind az BM Határőrség vezetésére, mind a végrehajtó állomány tevékenységére. A jelzettek szerint az EJR lebontása, továbbá más magyarországi események vonzották nyugati határterületre az NDK és román határsértőket. Az események olyan nagy lendületet vettek, hogy a korábbi tervtől eltérően, a Határőrség nem várta be a (májusi) Minisztertanácsi döntést az EJR felszámolásáról, hanem a Győri Kerületparancsnokság működési területén, 1989. márciusban¹ Rajka térségében megkezdte a bontást, majd május 2-án a sajtó előtt Hegyeshalomban sorra került a „kerítés” oszlopainak felszedése.

A bontás olyan jó sikerült, hogy mikor sor került volna az osztrák és magyar külügyminiszter ünnepélyes drót átvágására, már elfogyott a „vasfüggöny”, ezért **„Alois Mock és Horn Gyula akkori külügyminiszterek ünnepélyes kerítésvágására kiszemelt szakaszon az elbontott helyére új szögesdrótot kellett húzni.”**

A csehszlovák, román és NDK-s politikai vezetés érthetetlenül állt a magyar döntés előtt, mert számukra előrevetítette a politikai rendszer hanyatlását.

A vasfüggöny felszedéséről a zalaegerszegi kerületparancsnokság rábafüzesi őrsparancsnoka a következőket tartotta fontosnak megemlíteni:

„Az EJR-t a zalaegerszegi határőr kerületnél elsőként, mint a rábafüzesi határőr őrsparancsnoka 1989. május 2-án 10.00 órakor kapcsoltam le.

Ezután kezdődött meg az EJR rábafüzesi határátelők két oldalán lévő szektorainak lebontása.

A Határőr Kerület többi őrsén ezt követően került sor a lekapcsolásra. Az EJR-rel történő határőrizethez szorosan kapcsolódó nyomsvá művelése és ellenőrzése még több hónapig fennállt.

Ebben az időszakban az akkori NDK állampolgárai részéről óriási nyomás hárult ránk. Tömegesen jöttek, és akik elfogásra kerültek, visszairányítottuk őket az ország mélységébe.

Az NDK-állampolgárok a határterületen járműveiket elhagyták, melyeket a helyi lakosok egy csoportja előszeretettel kifosztott. A lakosok mellett esetenként, elcsábultak’ a hivatalos szervek emberei is.

Pl.: Egy mintegy 16 gépkocsiból álló konvoj megállt a Rábafüzeset Szentgotthárdal összekötő műúton és 70–80 fő, a határőr-járőrt szinte elsodorva – a fegyverhasználatot ekkor már betiltották – átrohant osztrák területre. A szentgotthárdi rendőrőrs udvarába bevitt gépkocsikat néhány rendőr kifosztotta, melynek következtében többeket elbocsátottak a területre. Az NDK közvéleménye mellett annak hatóságai is tudomást szereztek arról, hogy a magyar-osztrák határon már nem gördítünk leküzdhetetlen akadályt állampolgáraink Ausztriába történő átjutása ellen. A helyzet tisztázására az NDK Határőrségének Országos Parancsnoka látogatást tervezett Magyarországon. Útitervében a rábafüzesi átkelő és az őrs határőrizeti rendszerének megismerése és annak hatékonysága is szerepelt. Mint őrsparancsnoknak, fel kellett készülnöm a neki történő jelentéstételre. Ez azt lett volna hivatott bizonyítani, hogy mi továbbra is eredményesen és kellő hatékonysággal lépünk fel állampolgárainkkal szemben.

Ezt a „rózsaszín’ jelentést aztán nem állt módomban megtenni, miután a látogatást az NDK feszült belpolitikai helyzetére hivatkozva lefűjték.

Mi határőrök a legnehezebb napokat velük kapcsolatban szeptember első hetében éltük át, hiszen a Magyar Kormány bejelentette, hogy kiengedi az NDK állampolgárait, nekünk azonban erre csak egy héttel később adott engedélyt. Ezekben a napokban emiatt több atrocitás érte határőreinket.

Az EJR felszedését követően, annak nyomvonalán a Rábafüzest Szentgotthárdal összekötő műút mellett a hivatalos szervek, a helyi közigazgatás, a polgári és civil szervezetek, valamint a Határőrség hathatós segítségével és osztrák partnereink bevonásával egy „békefasort” ültettünk.

Ezek a fák méltó emléket állítanak a két évtizeddel ezelőtti események résztvevőinek.”(interjú Kiss Károly határőr alezredessel)

A vasfüggöny bontással párhuzamosan megszűnt a határsáv intézmény rendszere, és hazánk csatlakozott a Genfi Konvencióhoz, amelyek révén a polgárok az államhatár vonaláig akadálytalanul lejuthattak. Mindezek az 1989 nyarán tömegével vonzották az NDK-s állampolgárokat, akik így már könnyen lejuthattak az osztrák–magyar államhatárig, majd otthagyva Trabantjaikat, Wartburgjaikat többségben sikeresen megkísérelték Ausztriába jutásban az időszakban kiemelt kérdésként kezelték a fegyverhasználatot, amelynek oka, hogy egy esetben (1989. augusztus 21-én) tragédia következett be a nyugati határszakaszon, amikor is a határőr járőr fegyverhasználatát során halásos lövésre került sor. A tragikus eset tapasztalata és a már sodródó események hatására a Határőrség Országos Parancsnoka felfüggesztette a fegyverhasználatot, és 1989. augusztus 21-én a Belügyminiszternek tett jelentésében előrevetítette az őszi eseményeket, amely szerint: „a múlt hetek tömeges határsértési kísérletei az államhatáron egy különösképpen nehéz, estenként tarthatatlan helyzetet hozott létre. Az 1989. augusztus 18–20-i hétvégén, egy eddig példátlan mozgást és új elkövetési módszereket tapasztaltunk. Az NDK állampolgárok csoportos, erőszakos kitorési kísérleteket hajtottak végre.” A jelentésben szerepelt időszakra, pontosabban **augusztus 19-ére** esett a **Pán Európai Piknik**, amikor a magyar oldalon Sopronpuszta térségében szervezett rendezvényen megjelent **NDK-s állampolgárok tömegesen, ellenőrizetlenül jutottak át Ausztriába**. Az ott kialakult helyzet a Határőrség történetében sorsfordítónak vált, hisz azt igazolta, hogy már nem lehet a régi feladatrendszer követelményeinek eleget tenni. Ezt követően Kelet-Európa eseményeit az NDK-s állampolgárok alakították azáltal, hogy elhagyva otthonaikat, tömegesen érkeztek Lengyelországba, Csehszlovákiába, és legtöbbször Magyarországra. A kialakult helyzet Magyarországon kezelhetetlenné vált és politikai megoldás igényelt. A Magyar Kormány által hozott döntés értelmében a **Magyarországon tartózkodó NDK állampolgárok 1989 szeptember 11-én 00.00 órától „további intézkedésig vízum nélkül, NDK és NSZK útlevéllel, személyi igazolvánnyal, a Vöröskereszt által kiállított utazási okmánnyal az átkelőhelyeken elhagyhatják a Magyar Köztársaságot.”** (BM Határőrség 11. Kerületparancsnokának **038/1989. sz. Működési** az EJR felszedésének következménye volt, amely közvetve a **Berlini Fal leomlásához, a két német állam egyesüléséhez, és a szocialista világrendszer felbomlásához vezetett**. Mindennek 2009-ben 20 éve.

Nekrológ:

Volt egyszer egy vasfüggöny, amely politikailag és fizikailag is a hidegháború szimbólumává vált. A szabadságtudatra ébredt volt szocialista országok állampolgárainak első nagy lépése volt a vasfüggöny felszedése, a Berlini Fal lebontása, amely elősegítette Európa egyesülését. A lebontott akadályok mind kelet-európai államoknak, mind azok polgárainak visszaadták a szuverenitást, szabadságok. Mert „*az egyes ember szabadsága ott ér véget, ahol a másik ember szabadságát érinti.*” Ma nincs más feladatunk, mint tanulva a múltból örködnünk kell az egyes emberek szabadsága és nemzetünk szuverenitás felett, együtt egymásért ez EU tagállamaival.

Jegyzet

¹ A pontos dátumról a visszaemlékezések eltérő pontossággal tudósítanak, ezért Vidus Tibor akkori Ker. PK. visszaemlékezését tartom fontosnak megemlíteni: „*Rajka, a Csehszlovák szakaszon indult meg az EJR bontása mintegy modellt képezve – mivel kell számolni, milyen problémák léphetnek fel; technológiai, ütemezés, felszereltség –, hiszen a hármás határ mellett 3.5 km hosszan is működött a műszaki zár. Ez a bontás még nem volt nyilvános. Március 23-án úgy kezdődött el hogy április második felére a 3.5 kilométeres EJR-nek nyoma sem maradt.*” (Egy kerületparancsnok visszaemlékezése. Határőr 1999/10.

Felhasznált irodalom

1. A drót. Határőr. 1999/10.
2. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 1956. június 11-én kelt parancsa.
3. A nagy bontás. Ország-Határ. 1994/17.
4. A vasfüggöny elhallgatott bontása. FigyelőNet. 2007. május. 17.
5. Aknamezőktől az elektromos jelzőrendszerig. Ország-Határ 1994/23.
6. Andreas Schmidt-Schweizer: *Die Öffnung der ungarischen Westgrenze für die DDR-Bürger im Sommer 1989. Vorgeschichte, Hintergründe und Schlußfolgerungen.* In: Südosteuropa-Mitteilungen.
7. ÁVH Határőrizeti utasítás Budapest 1954.
8. Bilder von der österreichisch-ungarischen Grenze 40 Jahre „Eiserner Vorhang“ im Osten des Burgenlandes (1949–1989).
9. BM Határőrség 11. Kerület Parancsnokának 036/1989 intézkedése a kerület működési területén csoportosan, tömegesen megjelenő NDK állampolgárokkal szembeni eljárásra.
10. BM Határőrség 11. Kerület Parancsnokának 038/1989 intézkedése a 084. sz. géptávirati utasításban meghatározott feladatok végrehajtására.
11. BM Határőrség 11. kerületparancsnok 1974. évi 01-es parancsa. Sopron.
12. *Csapody Tamás* (2000): Határvédelem aknazárral (1949–1970) = Belügyi szemle. 64–69.
13. Egy kerületparancsnok visszaemlékezése. Határőr 1999/10.
14. Eiserner Vorhang. Wikipédia.
15. Előterjesztés az MSZMP Politikai Bizottsághoz a határőrizet hosszú távú feladataira. Belügyminisztérium 1989. február.
16. Feladatterv az EJR határsáv, nyomsváza felszámolására, új határőrizeti rendszer kidolgozására BM Hőr. TÖF. 1989. március 9.
17. *Fixl Renáta–Sallai János* (2009): 20 éves a határnyitás. Budapest, kiállítás anyaga.
18. Határőrizeti speciális technika rendszertana. KLKF főiskolai jegyzet. Szentendre 1983.
19. História 2001/9–10. sz.
20. HÖR Központi Irattár, 0022/43/1987. sz. irat.
21. Interjú Székely Jánossal a Határőrség Országos Parancsnokával. 1997. 11. 05.
22. Jegyzőkönyv MSZMP Politikai Bizottság 1989. február 28. üléséről (kivonat) OL 288. f. 5/1054. ö. e. 5–7.
23. Jelentés a nyugati határszakaszon kiépített EJR műszaki-technikai állapotáról, alkalmazásának tapasztalatairól. BM Hőr OPK. 0076/11/1987.
24. *Kovács Éva* (2009): Magyar határnyitás 1989. szeptember 11. História 2. sz.
25. *Kovács Imre* (1992): Déli határunk műszaki zárásai és erődítési munkái 1950–1955-ben. = Új honvédségi szemle. 1. 33–39.
26. *Maria Schüller* (1999): A soproni szögesdrót. Népszabadság 1999. 09. 11.
27. *Nagy László* (2001): A Páneurópai Piknik és az 1989. szeptember 11-i határnyitás. Soproni Szemle 1. sz.
28. *Orgoványi István* (2002): A vasfüggöny őrei. Rubicon. 20–25.
29. Rend-sz-ertelenül. Határőr 1999/10.
30. *Sallai János* (1995): Az elektromos jelzőrendszer. Főiskolai Szemle. Szentendre.
31. *Sallai János* (2009): Vom Verlegen der Minen bis zum Entfernen der elektrischen Signalanlage Die Geschichte des Eisernen Vorhangs Hanns Seidel Alapítvány Budapest.

32. *Schmidt-Schweizer Andreas* (2009): A „vasfüggöny” Magyarországon. *História* 2. sz.
33. *Schmidt-Schweizer Andreas*: Magyarország nyugati határrészének a megnyitása NDK-polgárok számára 1989 nyarán. kézirat.
34. *Suba János* (1998): Magyarország határain végzett aknatelepítési munkálatok műszaki-technikai biztosítása 1950-ben. = Új honvédségi szemle 8. 52–59.
35. SZ-100-as elektromos jelzőrendszer kezelési és karbantartási ideiglenes utasítása. Budapest BM Hőr OPSÁG. 1968.
36. Székely Jánossal a BM Határőrség Országos Parancsnokának javaslata a MNK BM államtitkárának. 076/13/1989.
37. Vasfüggöny a magyar határon. *Hadak Útján*, V. évfolyam, 53. sz. 1953. szeptember pp. 5–7.
38. Vasfüggöny. Wikipédia.
39. Volt egyszer egy EJR. Forrásgyűjtemény. Győr 1999.
40. *Zsiga Tibor* (1999): A „vasfüggöny” és kora. Hanns Seidel Alapítvány. Budapest